

Voltaires verdensborgere

//

//]]]]> //]]>

«Kosmopolitt» er et nøkkelbegrep for å undersøke hvordan en moderne forståelse av politikk og av det politiske individet tok form i den franske 1700-tallskulturen. I denne perioden konstitueres kosmopolitten eller verdensborgeren som en borgerskikkelse som betrakter politiske og moralske spørsmål med utgangspunkt i en verdenshorisont. Det å være verdensborger blir imidlertid en, både i moralsk og politisk forstand, problematisk identitet utover på 1700-tallet.

Av Ingvild Hagen Kjørholt

//]]]]> //]]>

Mens kosmopolitten er selve idealborgeren for opplysningsfilosofene i første halvdel av århundret, blir han fra 1760-tallet ansett for å være både farlig (fordi han truer den gjengse forståelsen av hva som er en borgers moral) og illusorisk (borgertypen anses som urealistisk). Forandringen skjer under påtrykk fra patriotiske strømninger og i og med at ideen om nasjonen blir stadig mer politisert.

Et sentralt argument i min avhandling *Voltaires verdensborgere. En studie av det franske 1700-tallets kosmopolitisme* er at kosmopolittens endrede status må forstås i sammenheng med den europeiske kolonialismens avgjørende, men underbelyste, betydning for utviklingen av vår moderne europeiske politikkforståelse.

Binder verden sammen

I avhandlingens hoveddel analyseres et knippe konkrete verdensborgerskikkelser – fra engelske kvekere og handelsmenn, via globetrottere og franske indianere til borgerlige farsfigurer – i seks av Voltaires mer kjente fortellende tekster: *Lettres philosophiques* (1734), *Zadig ou la Destinée* (1748), *Candide ou l'optimisme* (1759), *Traité sur la tolérance* (1763), *L'Ingénu* (1767) og *Histoire de Jenni, ou le Sage et l'Athée* (1775). I disse litterære universene kommer verdensborgerne i konkret berøring med ulike spørsmål som handler om organiseringen av mennesker og samfunn.

Mens 1700-tallskosmopolitten i tidligere forskning tradisjonelt er blitt betraktet som en kritikk av stendersamfunnets sosiale ulikhet, er Voltaires verdensborgere også tydelig assosiert med refleksjoner over og kritikk av geopolitiske strukturer. De knyttes til og tematiserer global handelsaktivitet, de europeiske statenes kriger og konflikter om de oversjøiske koloniene, så vel som ledsagende juridiske praksiser og vitenskapelige, filosofiske og religiøse diskusjoner om rasetilhørighet, frihet og menneskeverd.

Slik peker de på mekanismer og aktiviteter som gjør verden til et sammenhengende hele, samtidig som de problematiserer at geografiske og rasemessige grenser skal definere menneskets og det politiske fellesskapets identitet.

I en politisk virkelighet

Reisen, bevegelsesfriheten og evnen til å krysse sosiale, geografiske og lingvistiske grenser gjør kosmopolittene til kritiske aktører i de tre første tekstene. I *Candide* er det for eksempel krigen og handelsrutene som muliggjør kosmopolittenes framkommelighet, men til tross for at fiksjonskarakterene profiterer på en verden i krig, opponerer de mot kolonialismen.

Verdensborgerne slik de fremkommer i forfatterens senere tekster synes å ha innskrenkede muligheter for å kritisere samfunnet. De konfronteres med et stadig mer presserende krav om kulturell og naturlig tilhørighet til et avgrenset territorium. Både naturhistoriske forklaringsmodeller og borgerlige følsomhetsidealer, som begge må forstås i lys av det kolonialistiske Europas verdensbilde, bidrar til å gjøre 1760- og 1770-tallets verdensborger til en på samme tid utopisk og truende borgerskikkelse.

På slutten av 1700-tallet kritiserte Immanuel Kant kolonialismen med ideen om en «kosmopolitisk rett» som skulle føre til evig verdensfred. Voltaires kosmopolitter synes snarere å erfare at det er krig og territoriale konflikter som knytter verden sammen, og som slik så å si muliggjør kosmopolittens identitet.

Der Kant fremmer ideen om verdensborgerskap som grunnsteinen i fremtidens politiske organisering, diskuterer Voltaire kosmopolitten som erfaringsposisjon i sin samtids politiske virkelighet – en samtid der kolonialistiske diskurser spilte en avgjørende betydning for kosmopolittens vekst og fall som realistisk borgertype.